

ความน่า

ความหลากหลายทางชีวภาพ (biological diversity หรือ biodiversity) เป็นคำนิยามที่ใช้อธิบายถึงรูปชีวิต (life form) จำนวนมากมายนับไม่ถ้วนที่ปรากฏอยู่ในโลก ซึ่งเป็นมรดกของวิวัฒนาการอันยาวนานนับพันล้านปี และมีการปรับเปลี่ยนรูปร่าง ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการทางธรรมชาติ และเพิ่มจำนวนมากขึ้นจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์

คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าความหลากหลายทางชีวภาพหมายถึงเพียงแค่จำนวนของชนิดพันธุ์พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ที่แตกต่างกันเท่านั้น ในปัจจุบันมีสิ่งมีชีวิตนับล้านชนิดพันธุ์ดำรงชีวิตอยู่บนโลกเป็นจำนวนตั้งแต่สองล้านไปจนถึงกว่าสิบล้าน ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการจำแนก นอกจากนี้ ความหลากหลายทางชีวภาพยังครอบคลุมถึงความผันแปรทางพันธุกรรม และลักษณะทางพันธุกรรมภายในแต่ละชนิดพันธุ์ และกลุ่ม (assemblage) ของชนิดพันธุ์เหล่านี้ภายในระบบนิเวศ โดยในระดับพันธุกรรมนั้น ความแตกต่างในรหัสทางพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) ภายในชนิดพันธุ์ทำให้เราสามารถ

กำหนดและพัฒนาสายพันธุ์พืชปลูกและปศุสัตว์ให้มีลักษณะเฉพาะตามที่ต้องการได้ ตัวอย่างเช่น ข้าว ซึ่งแท้จริงแล้วมีเพียงสองชนิดพันธุ์ แต่ได้รับการปรับปรุงพันธุ์จนมีมากกว่า 120,000 สายพันธุ์ที่มีลักษณะทางพันธุกรรมแตกต่างกัน ส่วนในระดับระบบนิเวศนั้น ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง กลุ่ม (assemblage) ของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดพันธุ์ ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะของทะเลทราย ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ ทุ่งหญ้า ทะเลสาบ แม่น้ำ พื้นที่ทำการเกษตร และภูมิทัศน์ประเภทอื่นๆ แต่ละระบบนิเวศประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีปฏิสัมพันธ์กับอากาศ น้ำ และดินที่อยู่รอบตัว ความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ซับซ้อนทั้งภายในระบบนิเวศและระหว่างระบบนิเวศนี้ ก่อให้เกิดเป็นห่วงโซ่ของชีวิต (web of life) ซึ่งมนุษย์ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งและต้องพึ่งพาอาศัยห่วงโซ่ดังกล่าว

รูปชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย เมื่อรวมเข้ากับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกัน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อม

ภาพ : นฤมล กฤษณชาญดี (ชาวบ้านทางภาคกลางกำลังจับปลา)

ทางกายภาพ ส่งผลให้โลกเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมที่สุดสำหรับมนุษย์ ระบบนิเวศประเภทต่างๆ ได้ให้ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (เช่น อาหาร น้ำ และอากาศ) นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันและบรรเทาอันตรายจากภัยธรรมชาติและโรคระบาดต่างๆ (เช่น ช่วยในการควบคุมสภาพอากาศให้เป็นปกติ ควบคุมอุทกภัย และควบคุมการแพร่ระบาดของศัตรูพืช) นอกจากนี้ ความหลากหลายทางชีวภาพถือเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรม และเป็นแรงบันดาลใจที่มาของความเชื่อทางจิตวิญญาณของผู้คนในดินแดนต่างๆ ทั่วโลก สิ่งต่างๆ ดังกล่าวมานี้เรียกว่า “บริการจากระบบนิเวศ” (ecosystem service) ที่สนับสนุนและดำรงรักษากระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตบนผืนโลก เช่น กระบวนการผลิตขั้นปฐมภูมิ และวัฏจักรของสารอาหาร ซึ่งบริการดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับโลก

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน มนุษย์เริ่มมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นความเสี่ยงเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น แต่ความหลากหลายทางชีวภาพก็ยังคงสูญหายไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในระดับพันธุกรรม ชนิดพันธุ์ และถิ่นที่อยู่อาศัย รายงานการวิเคราะห์ประเมินระบบนิเวศแห่งสหประชาชาติ (the Millennium Ecosystem Assessment) ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั่วโลกในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ที่ครอบคลุมทั่วทุกด้านเป็นครั้งแรก ดำเนินการโดยนักวิทยาศาสตร์กว่า 1,360 คน ใน 95 ประเทศ และเสร็จสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 2005 ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ในช่วง 50 ปี หรือครึ่ง

ศตวรรษที่ผ่านมา เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากกว่าช่วงเวลาใดๆ ที่ผ่านมา ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และพบว่าสาเหตุโดยตรงหรือปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการสูญเสียมลหลายทางชีวภาพนั้นยังคงดำรงอยู่ ไม่ลดลงหรือสูญหายไปแม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด หรือมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ มนุษย์ในรุ่นของเราจึงมีส่วนรับผิดชอบต่อการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ (major extinction) ซึ่งกำลังเริ่มต้นขึ้น โดยครั้งนี้ถือเป็นการครั้งที่ 6 ในประวัติศาสตร์โลก และจะเป็นการสูญพันธุ์ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด นับตั้งแต่ที่ไดโนเสาร์สูญพันธุ์ไปจากพื้นพิภพเมื่อ 65 ล้านปีก่อน

ความวิตกกังวลในการสูญเสียมลหลายทางชีวภาพที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง กอปรกับความตระหนักในบทบาทความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นสนธิสัญญาระดับโลกที่มีผลผูกพันตามกฎหมายอนุสัญญาฯ ได้เปิดให้มีการลงนามในระหว่างการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ที่นครริโอ เดอ จาเนโร ค.ศ. 1992 และมีผลบังคับใช้ใน ค.ศ. 1993 อนุสัญญานี้ฉบับนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเจรจาระหว่างประเทศ ภายใต้คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (หรือที่รู้จักในอีกชื่อว่า คณะกรรมาธิการบรินด์แลนด์) ที่มีขึ้นก่อนหน้านั้นประมาณหนึ่งทศวรรษ โดยเป็นอนุสัญญารวมที่ครอบคลุมในทุกแง่มุมของความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญกับบทบาทของความหลากหลายทางชีวภาพในการพัฒนาที่ยั่งยืน

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากจะเป็นสนธิสัญญาด้านการอนุรักษ์แล้ว ยังเน้นการดำเนินงานในประเด็นอื่นๆ ที่มีความสำคัญ ซึ่งอนุสัญญา มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อนุสัญญาฯ ตระหนักว่า มนุษย์นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของระบบนิเวศ และมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติใด อยู่ในฐานะร่ำรวยหรือยากจน ล้วนแต่อาศัยอยู่บนโลกใบเดียวกัน และต้องพึ่งพาทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากแหล่งเดียวกัน ปัจจุบันอนุสัญญาฯ มีภาคีถึง 189 ประเทศจากทั่วโลก รวมทั้งประชาคมยุโรป (European Community) ซึ่งถือเป็นสัญญาณอันดีที่แสดงให้เห็นว่าประชาคมโลกได้เล็งเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสนับสนุนการอยู่รอดของทุกชีวิตบนผืนโลก

เป้าหมายปี ค.ศ. 2010 (2010 Biodiversity Target)

ใน ค.ศ. 2002 หนึ่งในทศวรรษหลังจากที่อนุสัญญาฯ มีผลบังคับใช้ ในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ สมัยที่ 6 ที่ประชุมได้รับทราบว่าการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพยังคงเป็นไปในอัตราเร่งที่น่าวิตก จึงจำเป็นต้องมีการจัดการกับภัยคุกคามทุกประเภทที่เกิดขึ้นต่อความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อหยุดยั้งและลดอัตราการสูญเสียดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ สมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ จึงได้ให้การรับรองแผนกลยุทธ์ ภายใต้วัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการของอนุสัญญาฯ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะลดอัตราการสูญเสียดังกล่าวของความหลากหลายทางชีวภาพลงอย่างมีนัยสำคัญ ภายใน ค.ศ. 2010 ทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก อันจะมีส่วนช่วยเหลือในการขจัดปัญหาความยากจน และให้ประโยชน์แก่ทุกชีวิตบนผืนโลก ซึ่งเป้าหมายนี้หรือที่เรียกกันต่อมาว่า เป้าหมายปี ค.ศ. 2010 ได้รับการรับรองจากผู้นำของชาติต่างๆ ที่ได้เข้าร่วมการประชุมสุดยอดด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในกิจกรรมต่างๆ ของอนุสัญญาฉบับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ องค์การพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ และชุมชนวิทยาศาสตร์ ต่อมาใน ค.ศ. 2005 ณ การประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติ (UN World Summit) ผู้นำจากชาติต่างๆ ทั่วโลกได้เห็นชอบร่วมกันที่จะดำเนินการเพิ่มเติมที่ภายใต้พันธกรณีของทุกรัฐ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปี ค.ศ. 2010 ภาคีอนุสัญญาฯ ได้เห็นชอบกับกรอบการดำเนินงาน เพื่อใช้วิเคราะห์ประเมินความก้าวหน้าในการบรรลุเป้าประสงค์ของแผนกลยุทธ์ และเป้าหมายความหลากหลายทางชีวภาพปี ค.ศ. 2010 รวมทั้งช่วยในการสื่อสารถึงสถานะของความก้าวหน้าดังกล่าวให้สาธารณชนได้รับทราบ ซึ่งกรอบการดำเนินงานระบุถึงประเด็นหลักหรือจุดเน้น (focal area) ใน 7 ประเด็น ดังต่อไปนี้

- ลดอัตราการสูญเสียดังกล่าวขององค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึง (i) ชีวนิเวศ ดินที่อยู่อาศัย และระบบนิเวศ พันธุกรรม
- ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน
- จัดการกับภัยคุกคามหลักต่อความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงภัยคุกคามซึ่งเกิดจากชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มลพิษ และการเปลี่ยนแปลงดินที่อยู่อาศัย
- ดำรงรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และการให้ผลผลิตและบริการที่ได้จากความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสนับสนุนคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์
- คุ้มครองความรู้ การประดิษฐ์คิดค้น และวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาตามธรรมเนียมประเพณี
- กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวของทรัพยากรการเงิน และความช่วยเหลือทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ประเทศกำลังพัฒนาแล้ว รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก และประเทศที่กำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามอนุสัญญาฯ และแผนกลยุทธ์

สมัชชาภาคีอนุสัญญาฯ ได้จำแนกระบุดัชนีชี้วัดสำหรับใช้วิเคราะห์ประเมินสถานภาพและแนวโน้มของความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้ประเด็นหลัก 7 หัวข้อดังกล่าว รวมถึงเป้าประสงค์และเป้าหมายแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นเสมือนเป้าหมายย่อย (sub-target) ของเป้าหมายปี ค.ศ. 2010 ซึ่งเป้าหมายในระยะยาวที่มีความชัดเจนและมีเสถียรภาพ จะช่วยในการกำหนดเป้าหมายที่คาดหวังและเงื่อนไขในการดำเนินงานที่เหมาะสมให้แก่ผู้ปฏิบัติในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม และยังเป็นที่มาของเป้าประสงค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UN Millennium Development Goals) ซึ่งได้กำหนดประเด็นที่ต้องมุ่งเน้นในกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลประเทศต่างๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ซึ่งมีเป้าหมายในการตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้ยากไร้และช่วยในการขจัดปัญหาความยากจน

รายงานโลกทรรศน์ความหลากหลายทางชีวภาพ ฉบับที่ 2 นี้ ได้ทบทวนในประเด็นความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีต่อวิถีชีวิตและความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ (บทที่ 1) วิเคราะห์ประเมินสถานภาพในปัจจุบันและแนวโน้มของความหลากหลายทางชีวภาพ และปัจจัยหลักที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการสูญเสียดังกล่าวของความหลากหลายทางชีวภาพ (บทที่ 2) ทบทวนและประเมินความก้าวหน้าในการดำเนินงานภายใต้อนุสัญญาฯ และแผนกลยุทธ์ (บทที่ 3) พิจารณาถึงประเด็นปัญหาและความท้าทายต่างๆ ในการบรรลุเป้าหมายปี ค.ศ. 2010 (บทที่ 4) และปฏิบัติการหลักๆ ที่จำเป็นต้องมีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายปี ค.ศ. 2010 (บทสรุป)

